

Hatvan éve történt a magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezmény

Mint tudjuk, a török kiverése után több száz község kipusztult, csak a nevük maradt fent. Ez a körülmény tette szükségessé a vármegye újratelepítését. A török kiűzése utáni újratelepítésben főként a felső-magyarországi szlovákok jöhettek számításba. A birtokosok között Grassalkovich Antal is a jól alkalmazkodó tótokat telepítette birtokaira. A köznyelv a szlovákokat „tótoknak” nevezte a régi magyar szóhasználatban, de ennek egy településen sem volt pejoratív értelme. Egy 1715-ben készült megyei összeírás tanúsága szerint a megye északi, Váci járásában találunk szép számmal a szomszédos Nógrád megyéből érkezett telepeket (280 család), akik a török elleni felszabadító harcok multával előbb Hont, Nyitra és Zólyom megyékbe húzódtak, majd 1711 után választották Pest megyét otthonokul.

Az országos telepítések nyomán ekkor alakultak ki a legnagyobb szlovák nyelvszigetek: a Dunántúl északi részén, Pest megyében és a legnagyobb Békés megyében. A telepítés okai között találjuk azt, hogy a török után, ebben az időszakban még kis számú volt az adózó réteg. A telepítés célszerű eszközül szolgált hazai és külföldi személyek meggyökereztetésére. A 18. század közepén nem volt nehéz rábírní a jobbágytelekkel nem rendelkező földműveseket életterük megváltoztatására. Az összefüggő szlovák települések Pest megyében a 18. században Csóváron, Acsán, Püspökhátvanon át kelet felé Galgagyörkön,

Váckisújfalun, Vácbotyánon, Vácegresen, Domonyon és Aszódon, illetve nyugat felé Vácdukán, Vácrátóton, Csomádon és Sződön húzódtak keresztül.

A szlovák (tót) nyelv használata

Korábban nemzetiségi összetételre nézve teljesen szlovák anyanyelvűnek tekintették a községet. Olyannyira használatos volt a tót nyelv, hogy 1754-ben Sződön, Rátóton és Csomádon mindenki szláv (tót) nyelven beszélt, kivéve 15 személyt, aki magyarul is tudott. 1828-ra a fenti szám 12-re csökkent! 1761-ben a plébános leírása alapján a hétköznapi beszédben a szódiak a tót nyelvet használják, a szentgyónásban viszont a magyart. A szódiak, valamint a kegyúr, Grassalkovich I. Antal 1771-ben a püspöknek írt levelükben azt kérik, hogy tót plébánost kapjanak, mivel a hívek csak a tót prédikációt értik. 1828-ra a magyar nyelvet „a szomszédokkal való sűrű kapcsolatok révén majd minden szódi megtanulta megérteni”. 1882-ben az iskolaszék ülésén a jegyzőkönyv tanúsága szerint, mivel az egybegyűltek nem bírják tökéletesen a magyar nyelvet, tót anyanyelvükön megmagyarozást kérnek. Az óvodába beíratott gyermekek közül az 1903/1904-es tanévben 4 gyermeknek magyar az anyanyelve, 113-nak pedig tót, akik magyarul egyáltalán nem tudtak. 1927-ben az iskolával kapcsolatban a tanfelügyelőség megállapítja, hogy a fővá-

ros közvetlen közelében tót anyanyelvű gyermekekkel kell a tanítóknak küszködniük, ezért a tanítók állami segítségre szorulnak. 1933-ban a plébános a következőket írta: „A templomban a mise és litánia előtti népének magyarosítása volt az első lépés a tót nyelv kiküszöbölése érdekében.” 1942-ben a plébános a mise nyelvéről azt írja egy jelentésében, hogy „az kezdetben magyar volt, mint a lakosok magyar nevei is bizonyítják. De állítólag tót ajkú asszonyok annyira elrontották, hogy korábban a prédikációk, misék mind tót nyelvűek voltak. 1828-tól kellett minden negyedik vasárnap magyar prédikációt tartani.”

A lakosságcsere-egyezmény következményei

Az 1946. február 27-én megkötött magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezmény, rendkívül előnytelen volt Magyarországra, különösen pedig a felvidéki magyarság számára. E törvény a trianoni ország-területen élő szlovák lakosság önkéntes áttelepülési lehetőségéről és a Szlovákia területén élő magyarok egy részének Magyarországra történő átköltöztetését volt hivatott szabályozni. A toborzási akció során az agitációt előszóban, rádión, röplapokon, nagygyűléseken keresztül folytatták. A toborzók „hív a haza” és „az anyai kapu tárva van” jelszó alatt toboroztak. Kezdetben érzelmileg igyekeztek

megnyerni a szlovák kisebbséget, majd a csehszlovákiai gazdasági kilátásokat (állást, házat, földet, vállalkozási lehetőséget) ajánlották hallgatóságuk figyelmébe. Az agitáció eredményeként közel 100 ezer magyarországi szlovák kívánt élni az önkéntes átköltözési lehetőségével. Az áttelepülés fő mozgatórugója nem a nemzetiségi kérdés volt, hanem a jobb megélhetési körülmények, mivel akkor Csehszlovákiában magasabb volt az életszínvonal. A szódiakra is hatott a beígért „kolbászból font kerítések” és „mézeskalács-házak” víziója. 1946-1948 között 176 szódi személy települt át Csehszlovákiába, helyettük csak 15 család jött, részben más vallásúak. Olyanok is voltak, akik visszaköltöztek. A szódi kitelepültekkel kapcsolatban néhány érdekes adat: A legidősebb kitelepült 74 éves (!), míg a legfiatalabb 4 hónapos volt lakosságcsere időpontjában. Az áttelepültek 44%-a házastárs, 30%-a háztartásbeli, 20%-a földműves, 16%-a diák volt. Legtöbbjük Pozsony környékén telepedett le (Pozsonypüspökin, azaz Podunajské Biskupicen és Félben, azaz Tomasovon).

Nemzetiségi kötődés

Szöd általános iskolájában 1970-től közel 20 éven át folyt a szlovák nyelv tanítása. A tót ajkú szódiak asszimilációjának eredményességét a 2001-es népszámlálás adatai is alátámasztják; a Sződön lakó 4330 főből csak 6 fő vallotta magát a szlovák nemzetiséghez tartozónak, 76 fő a kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődőnek, 6 ember szlovák anyanyelvűnek vallott

ta magát. Ekkor már a szlovák nyelvet családi, baráti körben használnak csak 18-án vallották magukat.

A határon túli magyarok

állampolgársága kérdésében 2004 decemberében Sződön is, mint másutt az országban, a népszavazás hasonló eredményt hozott. A sződiek szlo-

vák nemzetiségi gyökereik ellenére érdekes ellentmondásként többségükben (53,6%) elutasították a határon túli magyarok kettős

állampolgárságát.

*Ing. Ján Volentic
(Pozsonypüspöki) és
Volentic Gyula*

Téglába égett emlékezet

Reneszánszát éli a címeres és pecsétes téglák gyűjtése, sokan házuk, lakásuk falába építenek be egy-egy szebb darabot. Magyarországon kb. 15000-féle jelzett, régi téglát tartanak nyilván. Bizonyára kevesen tudják, hogy a hajdani Sződ területén, a mai Szödligeten és Gödön is működött egy-egy téglagyár.

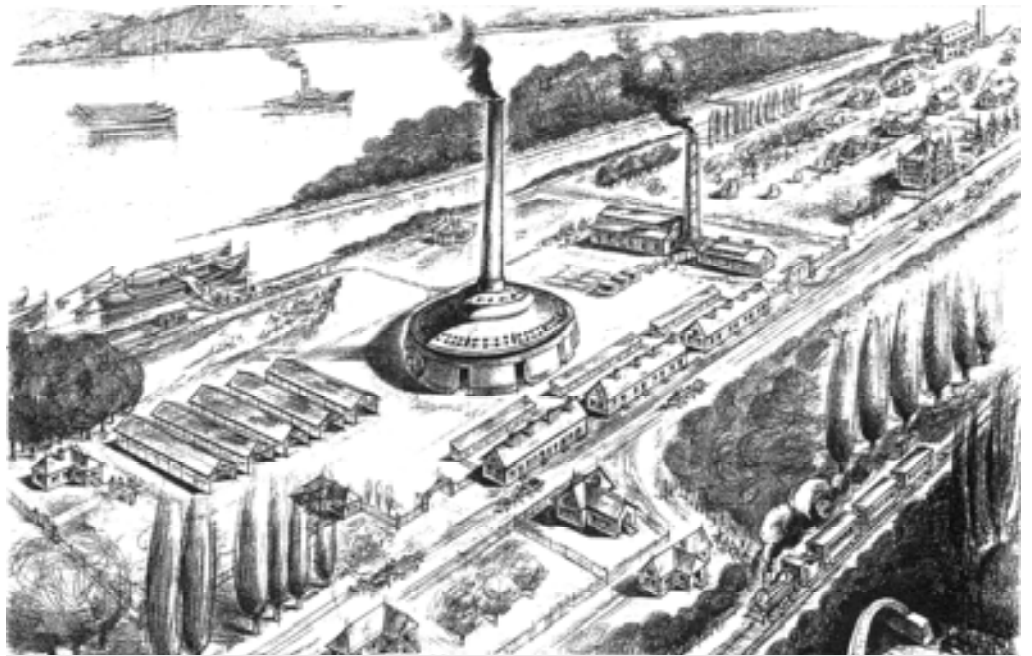
A téglagyárt a Floch-Reyhersberg család Sződrákosi 1871-es megjelenését megelőzően a Téglagyár Társulat működtette. A Floch család, mind Floch János, mind fia, Alfréd közel ezer holdon gazdálkodó, Alsó-Ausztriából származó sződi földbirtokosok voltak. Floch Henrik János Sződrákoson és Gödön tégl- és cementlapgyártat működtetett. A sződrákosit 1869-ben alapította a „Sződrákosi Téglagyár Társulat”, majd annak megszűnte után 1873-ban megvette a Floch család. A téglagyár a Floch-birtokhoz tartozó Dunaparti Kismajorban saját kikötővel rendelkezett. 1885-ben az országos kiállításon nagy éremmel lett kitüntetve a tégl- és cementgyár. A gödi gyártelep 1900-ban keletkezett. A gyártott termékek: kéztégla, géptégla, tetőcserép, burkolattégla, kúp-cserép, kút- és csatornatégla voltak. A gyárak Sződrákoson kb. 100 hold, Gödön 50 hold területet tettek ki. A gyárak épületei: két körkemence, téglaprésház gépházzal, iroda-épület, lakóházak, szárítók. A

gödi gyárban kb. 100 alkalmazott dolgozott, akik közül 40-60 nő volt. Évi termelési ka-

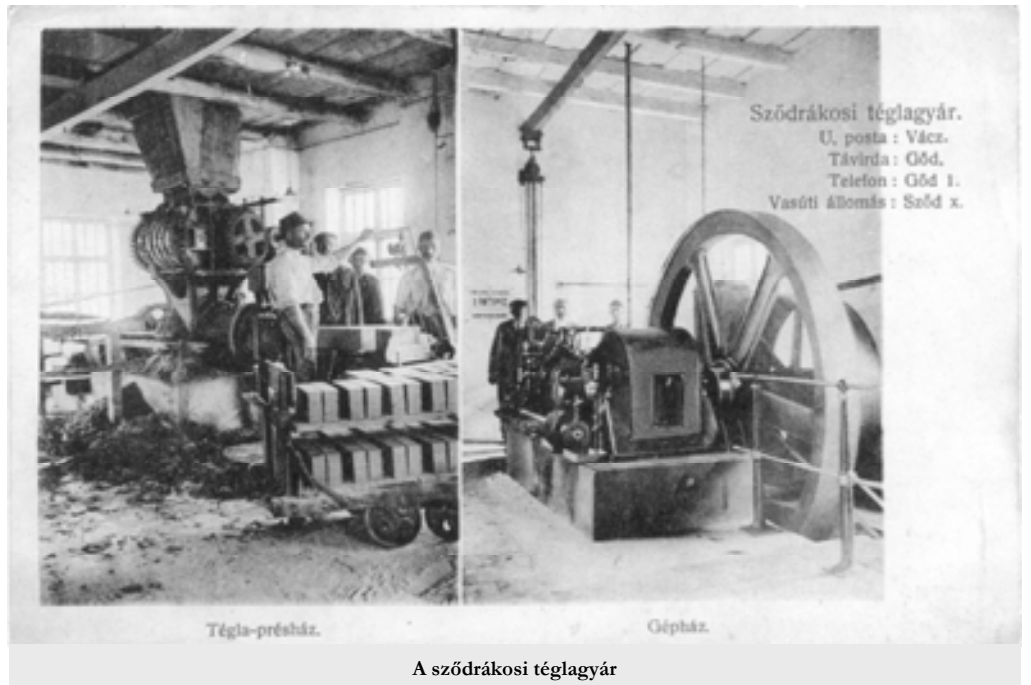
pacitás Sződrákoson 4-5 millió, Gödön 7-10 millió téglavolt. A gödi gyár agyagszükségletét, annak kimerüléséig a mai Feneketlen-tóból nyerték. A millenniumi építkezések

idején a termékek Budapesten és Újpesten kerültek értékesítésre.

A Gödön gyártott téglafelirata: **GÖD.**

A gödi téglagyár (1890) – Nagyréti Tamás grafikája

A sződrákosi téglagyár